

УДК 338. 23

Кошелева О. Г.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри "Економіка підприємства" Донецького національного університету

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СКЛАДОВА ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розкрито сутність фінансово-кредитної складової інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні та розглянуто організаційні передумови її функціонування в сучасних умовах.

Ключові слова: підтримка малого та середнього бізнесу, інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва, фінансово-кредитна складова інфраструктури.

Раскрыта сущность финансово-кредитной составляющей инфраструктуры поддержки малого предпринимательства в Украине и рассмотрены организационные предпосылки ее функционирования в современных условиях.

Ключевые слова: поддержка малого и среднего бизнеса, инфраструктура поддержки малого и среднего предпринимательства, финансово-кредитная составляющая инфраструктуры.

In the article essence financial-credit constituent infrastructure of support of small enterprise is exposed in Ukraine and organizational pre-conditions of its functioning are considered in modern terms.

Keywords: support of small and middle business, infrastructure of support of small and middle enterprise, financial-credit constituent of infrastructure.

Постановка проблеми. Формування ефективно діючої та завжди затребуваної інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні є одним із пріоритетних завдань держави, а функціонування фінансово-кредитної складової цієї підтримки в сучасних умовах – першочергове завдання на етапі сучасних економічних реформ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом у науковій та публіцистичній літературі питаннями інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу займалось багато дослідників. Так, М. Пивоваров [1] оцінив стан, розвиток інфраструктури малого, середнього бізнесу в Україні та концепції її вдосконалення; у роботі Г. Колісник [2] досліджено формування ефективної інфраструктури державної підтримки; А. Немченко та Т. Немченко [3] розглянули такий об'єкт інфраструктури, як бізнес-інкубатори; робота К. Богун [4] містить аналіз організаційно-правового забезпечення фінансової інфраструктури малого підприємництва в Україні. Проте організаційні передумови функціонування фінансово-кредитної складової інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – дослідити та проаналізувати організаційні передумови формування фінансово-кредитної складової інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва України, розробити рекомендації щодо ефективності її функціонування.

Виклад основного матеріалу. Інфраструктура (від лат. "infra" – нижче, під та "structura" – побудова, розміщення) – це сукупність складових частин будь-якого об'єкта, що мають підпорядкований (допоміжний) характер і забезпечують умови для нормальної роботи об'єкта в цілому. На думку Г. Колісник [2], інфраструктура підтримки поділяється на такі складові: фінансово-кредитну, організаційно-інформаційну та організаційно-правову.

При цьому фінансово-кредитна інфраструктура, яка впливає на розвиток малого підприємництва, має охоплювати: фінансові установи, які здійснюють пільгове кредитування, гарантійні фонди, кредитні спілки, венчурні фонди та страхові компанії, державну підтримку (у вигляді спрощеної системи оподаткування, надання пільг).

Л. Петкова та В. Проскурін пропонують формування п'яти основних блоків інфраструктури підтримки підприємницької активності на рівні громади [5]: організаційно-технічний, фінансово-кредитний, освітньо-консультативний, ресурсний та інформаційний.

Фінансово-кредитна інфраструктура забезпечує підприємницькі структури необхідними для діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва державними та недержавними фінансовими ресурсами. На регіональному рівні диверсифікація фінансових джерел забезпечення підприємництва в малому та середньому бізнесі можлива за рахунок розвитку як традиційних суб'єктів фінансової інфраструктури – банківських установ, так і небанківських закладів – кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, товариств взаємного кредитування та страхування тощо.

Функціонування фінансово-кредитної складової потребує певних організаційних передумов. Так, надання фінансової державної підтримки здійснюється спеціально вповноваженим органом у сфері

розвитку малого та середнього підприємництва, іншими органами виконавчої влади, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, Українським фондом підтримки підприємництва й іншими загальнодержавними фондами, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва.

Основними видами фінансової державної підтримки є:

- 1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- 2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів і платежів за користування гарантіями;
- 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- 4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування й ведення власної справи;
- 5) надання позик на придбання й упровадження нових технологій;
- 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого та середнього підприємництва й великими підприємствами;
- 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;
- 8) інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки.

Фінансова підтримка може бути надана на зворотній або безповоротній основі. Фінансова підтримка на зворотній основі – це безвідсоткові прямі інвестиції суб'єктами малого підприємництва в безготівковій формі на впровадження бізнес-проектів. Метою цієї підтримки є:

- здешевлення кредитів, отриманих підприємствами в банківських установах для впровадження бізнес-проектів, у межах повної або часткової суми відсотків кредиту;
- проведення експертизи проектів (за необхідності);
- здійснення підготовки кадрів для малого та середнього бізнесу;
- фінансування заходів щодо підтримки підприємництва, проведення семінарів, нарад, виставок та інших організаційних заходів;
- патентування інтелектуальної власності, проведення сертифікації нових видів продукції тощо.

Фінансова підтримка на зворотній основі надається за принципом мікрокредитування в обсязі до 50 тис. грн, терміном до трьох років, за умови цільового використання коштів, обов'язкового їх повернення й оформлення договорів гарантії повернення коштів.

Згідно із Законом України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19. 10. 2000 р. № 2063-III (зі змінами), фінансове забезпечення реалізації державної політики у сфері підтримки малого підприємництва, сформованій у Національній програмі, здійснюють відповідно до своєї компетенції:

- на загальнодержавному рівні – Український фонд підтримки підприємництва;
- на регіональному рівні – регіональні фонди підтримки підприємництва;
- на місцевому рівні – місцеві фонди підтримки підприємництва.

На державному рівні основним суб'єктом фінансово-кредитної підтримки підприємництва, який реалізує державну політику щодо підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, є Український фонд підтримки підприємництва. Один із напрямів діяльності цього фонду – запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів фінансування суб'єктів малого підприємництва.

Починаючи з 2001 р., реалізується Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, але кошти на її реалізацію передбачались не в достатньому обсязі, крім того, не завжди виділялась запланована сума (див. рисунок).

Саме Національною програмою визначаються основні заходи щодо державної підтримки малого підприємництва, які привели до прийняття низки нормативно-правових актів, спрямованих на поліпшення підприємницького середовища, зумовили розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, міжнародного співробітництва у сфері підтримки малого бізнесу, запровадження освітньої програми для підприємців та широких верств населення, упровадження низки соціально спрямованих програм щодо розвитку підприємництва в малих містах, сільській місцевості, залучення до підприємницької діяльності малозахищених верств населення. На підставі заходів Національної програми розробляються регіональні програми підтримки підприємництва, які дають значний поштовх для розвитку цього сектора економіки в регіонах.

Фактичне фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва за рахунок цільових коштів місцевих бюджетів впродовж 2009-2010 рр. здійснювалось у 26 регіонах із 27 адміністративно-територіальних одиниць України (крім Київської області).

За 2009-2010 рр. на реалізацію програм у всіх регіонах України з обласних і місцевих бюджетів фактично було витрачено 48,6 млн грн (44,9% від запланованого). Найбільші обсяги бюджетного фінансування на реалізацію програмних заходів були зафіксовані в м. Києві (21,78 млн грн), Луганській (6,95 млн грн) та Івано-Франківській (2,8 млн грн) областях. Найменші обсяги фінансування за два роки мали програми – в м. Севастополі (75 тис. грн), в Тернопільській (160 тис. грн) та Херсонській (200 тис. грн) областях.

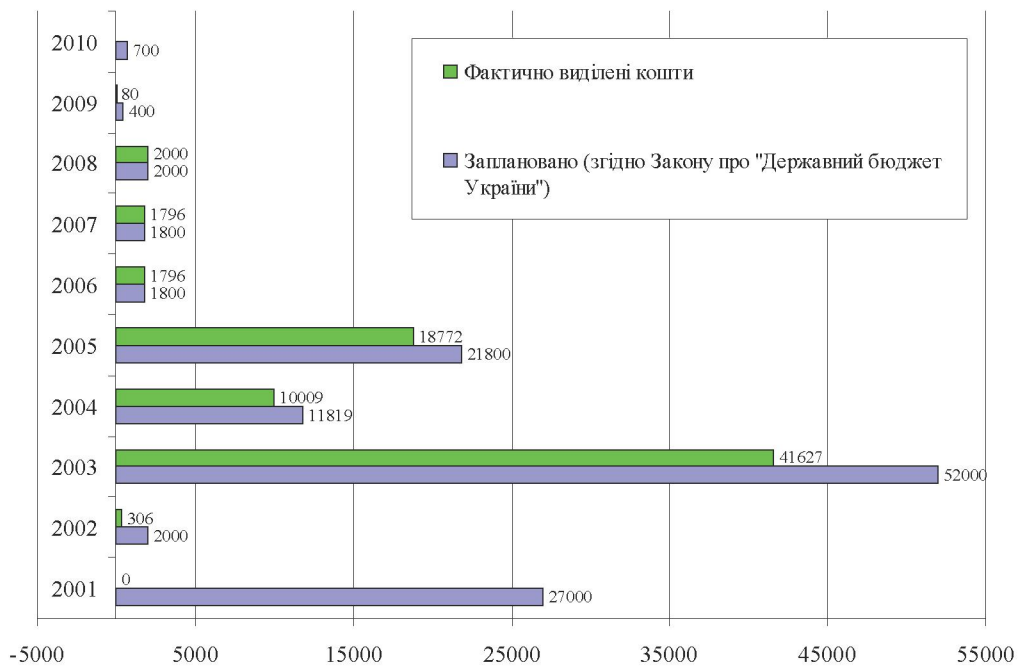

Рисунок. Фінансування Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, тис. грн.

Аналіз структури фінансування заходів регіональних програм свідчить, що в більшості регіонів перевага надається заходам програм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в регіонах. Так, 29,2% – фінансування на поворотній основі, пільгове кредитування інвестиційних проектів, а 50,9% – компенсація проекту за банківський кредит. Таким чином, близько 39 млн. грн. витрачено у 2009-2010 рр. на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва на регіональному рівні.

Крім зазначеного, вагомим проблемою щодо фінансування регіональних програм залишається нерівномірність надходження коштів із регіональних бюджетів для реалізації програмних заходів у більшості регіонів. У 2010 р. із 28,3 млн грн, витрачених у регіонах, 53,1% було виділено в останньому кварталі року, що негативно позначилось на якості виконання програмних заходів. В останньому кварталі 2009 р. на реалізацію заходів було витрачено 37,4% від річних обсягів фінансування.

За перше півріччя 2011 р. фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва за рахунок обласного (міського) бюджету було на рівні 26% від запланованої суми (на 2011 р. було заплановано 42139,5 тис. грн.). Втішає той факт, що за аналогічний період 2010 р. було профінансовано тільки 18,5% [6]. У 13 адміністративно-територіальних одиницях із 27 регіонів фінансування за рахунок обласного (міського) бюджету не здійснювалось узагалі, а у трьох профінансовано менш 10% від запланованого.

Збереження впродовж тривалого часу значних диспропорцій в обсягах фінансування регіональних програм і рівнях підтримки негативно впливає на розвиток малого бізнесу в цілому в Україні, як наслідок, накопичення соціально-економічних проблем і гальмування їх вирішення в регіонах.

Аналіз регіональних програм виявив, що одним із недоліків їх розробки та реалізації є терміни схвалення. Так, Регіональну програму підтримки малого підприємництва в Черкаській області на 2011-2012 рр. було схвалено 13. 09. 2011 р., тобто 8 місяців фінансування цього сектора за рахунок обласного бюджету не здійснювалося, а у програмі передбачено фінансування у 2011 р. на рівні 500 тис. грн.

У національній доповіді "Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні" на 2010 р. підкреслюється складність ситуації з отриманням банківських кредитів, коли потреба малих підприємств у кредитних ресурсах задовольняється не більше ніж на 5-7%. У більшості регіонів перевага надавалася саме заходам за напрямом фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва. Понад 66% загальних обсягів бюджетного фінансування заходів регіональних програм спрямовано на компенсацію частини вартості банківських кредитів для суб'єктів малого підприємництва за рахунок бюджетних коштів, а 12,5% – на пільгове кредитування інвестиційних проектів і фінансування на поворотній основі.

Крім того, у 2010-2011 рр. у Державних бюджетах задля реалізації тільки одного заходу Національної програми – мікrokредитування суб'єктів малого підприємництва за рахунок коштів Державного

бюджету України заплановано 15 тис. грн та 10,300 тис. грн відповідно. Кабінет Міністрів України затверджує Порядок використання коштів для мікрокредитування. Головним розпорядником та виконавцем є Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, а одержувачем – Український фонд підтримки підприємництва, який надає бюджетні кошти на конкурсних засадах на поворотній основі за умови забезпечення виконання щодо їх повернення та сплати відсотків за використання бюджетними коштами на рівні 1,5 облікової ставки Національного банку в розмірі:

- від 50 до 100 тис. грн – на строк до 1 року;
- від 100 001 до 250 тис. грн – на строк до 3 років із відстроченням повернення основної суми зобов'язання до 1 року.

Фінансове забезпечення діяльності самого Українського фонду підтримки підприємництва у 2010 р. здійснювалося виключно за рахунок коштів, отриманих від статутної діяльності. Із Державного бюджету України кошти на фінансове забезпечення реалізації державної політики підтримки підприємництва не надходили.

До одного з видів форм фінансової підтримки на безповоротній основі варто зазначити одноразові виплати допомоги по безробіттю для здійснення підприємницької діяльності (див. таблицю).

Таким чином, у 2010 р. було заплановано більш ніж у 8 разів перевищити суму коштів, що спрямовується на допомогу по безробіттю для здійснення підприємницької діяльності. Саме ці виплати можуть стати стартовим капіталом для започаткування власної справи.

Таблиця
Одноразові виплати допомоги по безробіттю
для здійснення підприємницької діяльності в Україні

Показники	2009	2010	Відхилення
Заплановано, тис. грн.	1 240,7	108 679,1	107438,4
Фактично виплачено, тис. грн.	1 431,5	107 522,4	106090,9
Відсоток виконання, %	100,8	98,9	-1,9

Що стосується недержавної фінансової підтримки або фінансової підтримки організаціями недержавної форми власності, то ця підтримка здебільшого надається на принципах повернення (на зворотній основі), терміновості, платності та гарантованості. Основним об'єктом фінансово-кредитної складової інфраструктури підтримки малого підприємництва залишається банківська сфера, без активізації якої розвиток інших форм фінансової підтримки підприємництва неможливий. Основні банківські продукти, запропоновані малому та середньому бізнесу, класифікуються залежно від строку кредитування, необхідності залогового майна, механізму формування процентних ставок та інших ознак.

За даними деяких компаній, що аналізують комерційні кредити малого та середнього бізнесу й формують рейтинги банків, банківські послуги потрібно аналізувати за такими видами комерційних кредитів:

- комерційні кредити готівкою без застави;
- мікрокредитування в Україні;
- комерційні кредити на купівлю авто;
- комерційні кредити на купівлю обладнання;
- комерційні кредити для підприємств аграрного сектора.

Середня ставка за комерційними кредитами готівкою без застави, за даними компанії "Простобанк Консалтинг", яка займається щоденним дослідженням ринку банківських послуг на основі офіційних даних банків, телефонного опитування, веб-сайтів банків, становить 21,6% (ефективна ставка становить 23,3%). За цим видом кредиту ефективна ставка відрізняється від відсоткової на 1,6%, або ефективна більше в середньому на 7,7%. Тобто вартість кредиту збільшується в середньому на 1,6%.

Середня ставка мікрокредиту в Україні становить 23,08% [7], проте аналіз співвідношення процентних ставок та ефективних свідчить, що в деяких банках різниця між процентною ставкою та ефективною ставкою становить більш ніж 2-3%, або ефективна ставка на 16% більша, ніж ставка по кредиту (наприклад, мікрокредит банку "ПриватБанк" у гривнях). Найвища середня ставка за листопад 2011 р. для малого та середнього бізнесу за кредитом "Овердрафт" – 34,42% у гривні.

Дослідження фінансово-кредитної складової інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу дозволяє дійти таких висновків:

- інфраструктура фінансової підтримки є достатньо розвинутою і являє собою сукупність суб'єктів, що надають фінансову підтримку суб'єктам малого підприємництва;
- процес формування елементів фінансово-кредитної інфраструктури підтримки підприємництва характеризується бурхливим розвитком за відсутності комплексного підходу до створення системи в цілому;

– фінансову підтримку малого підприємництва слід здійснювати залежно від суб'єкта підтримки (державна або недержавна), характеру (зворотна або безповоротна) і наявності цілі (цільова або звичайна);

– одним із видів державної фінансової підтримки має бути фінансова допомога суб'єктам підприємства, які не повністю задовольняють критерії кредитних організацій, а саме: наявність кредитної історії, необхідні обсяги руху коштів і реалізації продукції, баланс ліквідності, наявність прибутків і визначений термін діяльності підприємства;

– для активізації фінансово-кредитної складової необхідне формування стимулюючого законодавства щодо банківської сфери, наприклад, надання податкових пільг комерційним банкам, що займаються кредитуванням малого та середнього бізнесу.

Література:

1. Пивоваров М. Г. Стан, розвиток інфраструктури малого, середнього бізнесу в Україні та концепції її вдосконалення / М. Г. Пивоваров // Держава та регіон. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 6. – С. 128-136.

2. Колісник Г. М. Формування ефективної інфраструктури державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні / Г. М. Колісник // Економіка, планування і управління в лісовиробничому комплексі: Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17. 3. – С. 271-276.

3. Немченко А. Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури / А. Б. Немченко, Т. Б. Немченко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 36-42.

4. Богун К. В. Організаційно-правове забезпечення фінансової інфраструктури малого підприємництва в Україні / К. В. Богун // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 1 (48). – С. 269-275.

5. Петкова Л. Муніципальні інвестиції та кредити: навч. посіб. / Л. Петкова, В. Проскурін. – К., 2006. – 158 с.

6. Інформація про виконання в Україні заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва на 2011-2012 роки за підсумками I півріччя 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/172471/file/inform_1piv_2011.doc.

7. Рейтинги кредитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobiz.ua/kredity>. – Назва з екрана.